

positio ad remissionem peccati. Qui tamen non advertit, quod sicut dispositio ultima non dicitur formata, et ultima, quia supponit formam in esse perfecto informantem, sed quia ultimate conjungitur illi; sic neque contritio formata supponit peccatum remissum in esse perfecto, sed ultimate conjungitur illi ex misericordia Dei. Ex dictis autem constat quod restauratio honoris divini læsi, cum non fiat a pœnitentia perfecte, et simpliciter, ut præscindit a charitate, sed solum inchoative, et dispositive, non est tantæ perfectionis sicut religio, quæ reddit honorem debitum a creatura perfecte. Quod autem restaurat honorem Dei læsum simpliciter, ut charitas et satisfactio Christi excellentior est religione.

RELIGIO PRÆFERTUR OBEDIENTIÆ.

XXXVIII. Circa quintam, et ultimam virtutem, scilicet obedientiam, illa expresse ponitur a D. Thoma inferior religione infra quæst. civ, art. iii ad primum, ubi inquit, quod obedientia procedit ex reverentia Dei sub religione. Et hoc ideo, quia obedientia solum respicit Deum ut præcipientem; habet enim servare præcepta Dei, vel superioris, quia præcepta sunt, et sub ratione præcepti. Unde sicut per religionem debet homo Deo cultum ratione primi principii, ita debet obedientiam ratione primi præcipientis, et primæ voluntatis, cui debet conformari per obedientiam.

XXXIX. Ad illum ergo locum primi Regum xv, respondetur cum D. Thoma loco citato, quod ibi non præponitur obedientia religioni, et actibus ejus absolute, sed solum exteriori actui, qui est occisio victimæ, quando ex vera devotione, et obedientia non fit, imo

obedientia, quæ præponitur victimis (ut inquit D. Thomas) est obedientia, quæ procedit ex reverentia Dei, et religione, non obedientia nuda, et præcisa. Et sic patet ad locum D. Thomæ. Dicit enim obedientiam esse laudabiliorem aliis virtutibus, quæ propter Deum alia bona contemnunt, cum obedientia contemnat propriam voluntatem. Patet autem, quod religio etiam habeat subicere voluntatem Deo excellentiori modo, quam obedientia, quia subicit illam excellentiæ Dei, non præcepto. Unde non illi, sed aliis virtutibus, quæ voluntatem Deo subiiciunt præfertur obedientia. Similiter etiam interpretanda est auctoritas Gregorii sicut et illa primi Regum xv. Vel dic ex D. Thoma, quod ad litteram obedientia præfertur victimæ, non quomodocumque, sed quæ fiebat contra mandatum Dei, ut fecit Saul contra mandatum Dei servans pecora Amalec ad victimas.

XL. Denique ad ultimum locum D. Thomæ respondetur, quod ibidem expresse ponit obedientiam habere medium, non quidem secundum circumstantias quanti, sicut de religione dixit articulo præcedenti, sed secundum alias circumstantias, ut si obediat quando non debet, vel qui non debet: qua ratione etiam in pœnitentia datur medium; ut si quis satisfacere velit Deo, quando non debet, vel quomodo non debet. Unde in Scriptura aliquorum pœnitentia non probatur, ut Hebræor. xii: *Esau non invenit locum pœnitentiæ, quamquam cum lacrymis inquisisset eam*: et ii Macchab. ix: *Orabat autem hic scelestus Dominum, a quo non esset misericordiam consecuturus*. Quod vero dicit S. Thomas obedientiam non habere medium inter duas malitias, hoc in virtute justitiæ etiam invenitur, quia omne peccatum contra justitiam sive per excessum, sive per defectum est injustitia: et

omne peccatum contra obedientiam est inobedientia; non sicut in aliis virtutibus, ut fortitudo quæ inter timiditatem est et temeritatem, et spes inter desperationem et præsumptionem, quæ sunt duæ malitiæ speciei diversæ in quantum extrema.

ARTICULUS VII.

Utrum religio habeat aliquem actum exteriorem, seu aliquas exteriores cæremonias?

I. In titulo ly exteriorem actum, intellige actum corporaliter exercitum. Solet enim aliquando sumi apud D. Thomam actus exterior non pro actu corporali tantum, sed pro quocumque actu imperato, et actus interior pro imperante, quia imperatus semper est extra imperantem, et ab illo exiens, et ita comparatur ad illum ut exterior. Quod egregie notavit Cajetanus 1-2, quæstio xviii, art. vi, ubi actus voluntatis interior dicitur se habere ut formale respectu exterioris, quia accipitur interior pro actu imperante, qui versatur circa finem; et exterior pro imperato, qui est circa ea, quæ sunt ad finem. Et licet Suarez existimet omnem actum corporeum esse imperatum ab interiori, quidquid tamen sit de hoc, hic actus exterior non sumitur pro actu imperato a religione quomodocumque, sed pro actu corporeo, et sensibili: de hoc enim est specialis difficultas, an tali actu possit Deus coli, cum sit omnino incorporeus?

II. Unica conclusione respondet S. Thomas. Religioni conveniunt actus interiores, seu spirituales, et exteriores seu corporei; illi quasi principales, et per se, isti quasi secundarii, et ordinati ad interiores. Probat hanc conclusionem primo in

argumento Sed contra ex illo Psalmo lxxxiii: *Cor meum, et caro mea exultaverunt in Deum vivum*. Ex quo videtur, quod Deus sit colendus, non solum actibus interioribus, qui pertinent ad cor, sed etiam exterioribus, qui pertinent ad carnem. Nec te moveat, quod exultatio in Deum videtur pertinere ad gaudium, qui est effectus charitatis, ut determinat S. Thomas supra quæstione xxviii, articulo primo; non autem ad cultum, et ita non bene probatur ex gaudio exteriori, et interiori in Deum cultus interior, et exterior. Hoc inquam movere non debet, quia sæpe in sacra Scriptura exultatio significat laudationem Dei, quæ est pars cultus divini, ut Isai. xii: *Exulta, et lauda habitatio Sion*: Psalm. xxxii: *Exultate justi in Domino, rectos decet collaudatio*: et in Psalmo lxxx: *Exultate Deo adjutori nostro: jubilate Deo Jacob, sumite psalmum, etc.* et Luc. i: *Exultavit spiritus meus in Deo salutari meo*, ubi semper exultatio conjungitur cum laude Dei. Et sic etiam hic exultatio cordis, et carnis ad Dei cultum pertinere intelligenda est, licet ex charitate, ut ait S. Thomas. aut ex spe oriatur, ut interpretatur Augustinus Psalm. lxxxiii, juxta illud Roman. xii: *Spe gaudentes*. Vel si exultatio in rigore sumatur pro gaudio, quod oritur ex charitate, aut spe, intelligitur argumentum D. Thomæ procedere a simili, quod sicut gaudium pertinet ad cor, et carnem, ita et cultus, qui ex tali gaudio frequenter oritur. Aut denique exultatio sumitur pro devotione, et alacritate animi in Deum, qua non solum anima, seu etiam ossa corporis perfundi videntur, juxta illud Psalmi xxxiv: *Anima autem mea exultavit in Domino: omnia ossa mea dicent: Domine quis similis tibi?* Devotio autem, seu alacritas ista est actus religionis, et habet pro effectu lætitiæ, seu exultationem ut

quæstione sequenti, articulo quarto dicitur; optime ergo ex tali exultatione probat S. Thomas conclusionem suam.

III. Secunda ratio, qua ostendit D. Thomas conclusionem suam in corpore articuli constat duplici syllogismo in hunc modum: Reverentia, et honos, qui exhibetur Deo per religionem, non exhibetur propter Deum, id est, propter utilitatem Dei, sed propter utilitatem, et perfectionem nostram: sed perfectio, quam ex cultu, et honore Dei consequimur est subjici Deo; ergo modo quo mens nostra nata est subjici Deo perficietur per religionem. Major est certa, quia licet religio sit propter Deum tamquam propter finem, non tamen propter utilitatem aliquam, quæ Deo proveniat ex actu religionis, cum in se sit plenus gloria: ergo utilitas, et perfectio quæ ex tali actu acquiritur, cedit in nostram utilitatem, non Dei. Minor vero probatur, nam omnis res habens superiorem perficitur per hoc, quod subjicitur suo superiori; sicut corpus per hoc, quod subjicitur animæ, et aer per hoc, quod subjicitur soli illuminanti. Et hoc autem syllogismo procedit D. Thomas ad alium: Sed mens nostra non potest subjici, et conjungi Deo in hac vita nisi per manuductionem sensibilium, quia: *Invisibilia Dei per ea, quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur*, ad Rom. I. Ergo in cultu Dei necesse est uti aliquibus corporalibus quasi signis, quibus mens hominis excitetur ad conjunctionem. Dei habendam per spirituales actus. Ex quo alia consequentia inferitur: ergo religio habet interiores actus quasi principales, et exteriores quasi secundarios, et ordinatos ad interiores.

IV. In hac ratione circa primum syllogismum nihil difficultatis occurrit. Circa secundum vero in pri-

ma consequentia occurrunt hæretici: in secunda vero dubitatio metaphysica est, quomodo probetur exteriores actus esse vere actus religionis distinctos ab ejus materia. Quantum ad primum, et si non inveniam hæreticos, qui in universum abstulerint omne genus exterioris cultus; hoc enim ipsa naturalis ratio dictare videtur, et sacra Scriptura plena est cæremoniis, et actibus exterioris cultus, quibus in lege veteri colebatur Deus: aliquos tamen ex actibus visibilibus colendi Deum hæretici negaverunt; nam sacrificium visibile, quod in rigore et proprietate sit sacrificium in nova lege negaverunt hæretici nostri temporis, contra quos diffinitur in Concilio Tridentino sess. xxii, can. I, et infra tractabitur quæstione LXXXV.

V. Alii etiam hæretici abstulerunt templa, et omnia, quæ in illis exterius celebrantur, ut Manichæi, qui, ut dicit Augustinus libro contra Adamantium probabant Deum veteris testamenti non esse Deum verum, qui jussit sibi ædificari templum. Quos secuti sunt Wadenses, ut refert Castro lib. iv de hæresibus, verbo templum, et nostro tempore Anabaptistæ. Admittunt autem illa tantum ad concionandum, et sacra ministranda Lutherani, et Calvinistæ, contra quos disputat Bellarminus tom. I, controversia VII generali, lib. III, cap. I et II. Fundamentum sumunt ex illo Act. xvii: *Deus non in manufactis templis habitat, aut manibus humanis colitur*; et Joan. iv: *Venit hora, et nunc est, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem. Spiritus est Deus: et eos, qui adorant eum, in spiritu, et veritate oportet adorare*: et I ad Timoth. II: *Volo viros orare in omni loco levantes puras manus, etc.*

VI. Verumtamen hic hæreticorum

error apertissime convincitur. In Scriptura enim fit mentio de ecclesiis in quibus Christiani conveniebant ad exteriorem cultum Dei exercendum, ut in primo ad Corinth. xi: *Convenientibus vobis in ecclesia, etc.* et infra: *Numquid domos non habetis ad manducandum, et bibendum? Aut ecclesiam Dei contempnitis?* et cap. xiv: *Mulieres in ecclesia taceant, non enim permittitur eis loqui, turpe est enim mulieri loqui in ecclesia*, unde diffinitur in Concilio Grandensi sub Sylvestro papa cap. v: « Si quis docet domum Dei contemptibilem esse, et conventus qui in ea celebrantur, anathema sit: » et cap. xx: « Si quis superbiæ usus affectu conventus abominatur, qui ad confessiones martyrum celebrantur, et ministeria, quæ in eis fiunt simul cum eorum memoriis execratur, anathema sit. » Denique probatur ex perpetuo usu Ecclesiæ catholicæ quem ita demonstrant ipsæ antiquissimæ Ecclesiæ, quæ nunc extant, ut proinde ab hac hæreticorum disputatione nociva, et otiosa supersedendum sit; sicut et ab aliis controversiis, quibus fidem impugnant, juxta illud D. Ambrosii dictum in sermone de sanctis Nazario, et Excelso: « Magni periculi res est, si post prophetarum oracula, post Apostolorum testimonia, post martyrum vulnera, veterem fidem quasi novellam discutere præsumas, et post tam manifestos duces in errore permaneas, et post morientium sudores otiosa disputatione contendas. »

VII. Ad loca sacre Scripturæ facilis est responsio. Nam D. Paulus Act. xvii sensum suum explicavit, dicens: *Non in manufactis templis habitat, aut manibus humanis colitur, indigens aliquo*. Sensus ergo est, quod non colitur Deus ex indigentia cultu exteriori, quia nihil gloriæ sibi inde accrescit quantum

ad perfectionem, sed solum additur quædam extrinseca denominatio, eo quod nos colamus illum, quod est in nostram utilitatem, ut dicit S. Thomas in articulo ad illud Joannis iv: *Spiritus est Deus, etc.* Sufficiente respondet hic S. Thomas solutione ad primum. Et præterea dicitur, quod in illis verbis significavit Christus secundum modum allegoriæ tollendam esse adorationem non quantum ad illum locum, sed quantum ad ritum Judæorum, et Samaritanorum, quo in illis locis colebant Deum, et secundum sensum moralem docuit, quod veri Christiani, et cultores Dei ea, quæ ad cultum Dei spectant magis secundum spiritum, et gratiam, quam secundum leges, et cæremonias implere debent: non tamen negat, quod secundum spiritum talem gratiæ exteriora opera cultus divini facturi sunt.

VIII. Ad illud Apostoli I ad Timoth. II respondetur, vel loqui Apostolum de oratione mentali, quæ omni loco fieri potest, ut interpretabatur ibi D. Thomas lectione secunda. Vel si accipiatur de oratione externa, ly omne non distribuit absolute, sed secundum accommodationem pro omni loco apto, et destinato ad orandum, quod maxime sit in ecclesiis, quæ sunt domus orationis. Denique ut melius intelligantur antiqui patres, qui de hoc re loquuntur, observa, quod aliquando sumunt templa in significatione stricta, prout sunt loca ordinata ad sacrificium, et sic, sicut soli Deo, et non sanctis debetur sacrificium, similiter et templum. Quo sensu loquitur D. Augustinus VIII de civitate Dei, capite ultimo, et alibi sæpe, negans templa martyribus. Aliquando vero sumunt templa prout in usu erant apud gentiles, et distinguuntur contra ecclesias Christianorum, vel synagogas Judæo-

rum : et sic aliquando negant templa Christianis. Quo sensu dixit Hieronymus in epistola ad Raporium Julianum Augustum Christi ecclesias aut everitisse, aut in templa convertisse : et Optatum lib. vi : « Quis nostrum, inquit, templum intravit? » Qua ratione etiam olim Christiani a gentilibus reputabantur ut atheistæ, quia templum non habebant, ut objicitur illis a cæcilio apud Minutium Felicem. Sed ut ab ista hæreticorum fæce ad nostram theologiam revertamur, quantum ad secundam consequentiam D. Thomæ quæ infert, debere dari exteriores actus religionis ut secundarios, occurrit dubium.

UTRUM ACTUS EXTERIORES SINT PROPRIE, ET ELICITIVE VIRTUTIS RELIGIONIS?

IX. Sensus est an isti actus exteriores de quibus hic agitur sint solum signa actus interioris ut videtur insinuare D. Thomas, vel sint actus proprii, et elicitivi a religione; actus enim elicitivi ab aliqua virtute debet distingui a materia, et objecto talis virtutis. Actus autem exterior est materia, et objectum virtutis, et actus interioris, ut docet S. Thomas 1-2, quæst. xx, art. 1 ad primum : ergo actus exteriores non sunt proprie actus religionis, sed solum materia, vel signa interioris actus. Propter quod Suarez libro II de religione, cap. II et III censet omnem actum externum religionis esse imperatum ab illa, non elicitum proprie loquendo : licet quando isti actus externi non fiunt ab alia virtute distincta a religione, appellentur proxime imperati ab illa. Imo addit capite II, num. II omnem actum, qui est cultus Dei, non esse elicitum a religione, sed

actum elicitum esse solum affectum colendi Deum, ipsum vero cultum esse materiam talis effectus : diciturque materia, quatenus subjicitur virtuti : dicitur vero actus, quatenus ab illa efficitur saltem remote, et imperate.

X. Itaque apud Suarez solum invenitur tamquam actus proprius, et elicitus a religione affectus colendi Deum, qui affectus (ut dicit loco citato cap. I, num. X) includit, omnes actus voluntatis, qui sunt circa cultum Dei; scilicet amorem, desiderium, propositum, intentionem, electionem, imperium, etc. Quæ omnia, inquit, ad religionem pertinent. Nec tamen negat actus æternos fieri a religione : sed dicit effici mediantibus actibus elicitis, ita quod actus elicitivi a religione sint illi affectus interiores colendi Deum : et isti efficiunt, et influunt in actus externos, ut in effectus, dicunturque materia virtutis, sicut effectus est materia circum quam causæ efficientis. Ita libro I, cap. VII, numero II.

XI. Cæterum nos supra articulo quarto satis ostendimus ex D. Thomæ quemcumque actum externum, si non habeat aliam speciem moralem, quam religionem, elicitive procedere a virtute religionis et ideo sententia ista Suarez admittenda non est. D. Thomas autem in hoc articulo intelligendus est de actu exteriori proprio, et elicitivo a religione. De hoc enim erat difficultas specialis, an scilicet haberet religio actum corporalem; non vero an imperaret actum corporalem. Præsertim cum plurimi actus corporales inveniantur, qui non habent aliam speciem, quam rationem cultus, sicut sacrificare, et adorare ponuntur supra articulo primo elicitivi a religione, et similiter in III, dist. IX, quæst. I, art. I, quæstiunc. II. Et ita fatetur D. Thomas dari aliquos ac-

tus corporales elicitos a religione; ergo quod sint exteriores, et corporales, et secundarii, non tollit, quod sint elicitivi.

XII. Ut autem intelligamus, quomodo actus exterior dicatur materia, seu objectum virtutis, vel actus interioris, et simul sit actus elicitus a virtute, nota egregiam doctrinam S. Thomæ in III, dist. IX, quæstione I, articulo I, quæstione I, in principio corporis, ubi loquens de religione inquit : « Servitium, vel obsequium, quod Deo debetur, speciali nomine nominatur, et dicitur latria. Hoc autem nomen tripliciter sumitur : quandoque enim pro eo, quod Deo in obsequium exhibetur, sicut sacrificium, genuflexiones, etc. quandoque autem pro ipsa exhibitione; quandoque vero pro habitu, quo exhibetur obsequium. Primo modo, latria non est virtutis, sed materia virtutis : secundo modo est actus virtutis : tertio modo est virtus. » Hæc D. Thomas. Ex quibus verbis colligimus, quod esse actum religionis, et esse materiam circa quam religionis, distinguuntur, sicut exhibitio activa et passiva obsequii, seu cultus et servitutis. Ita quod res exhibitiva in obsequium sive sit operatio, sive res aliqua, est materia virtutis, et dicitur obsequium objective. Exhibitio autem activa, qua exhibemus talem materiam, est actus. Sicut autem quando materia exhibitiva in obsequium Dei est aliquid spirituale, nempe quando actum mentis, vel potius ipsam mentem exhibemus Deo per orationem, et devotionem, actus exhibens debet etiam esse spiritualis, ita quando res exhibitiva in obsequium Dei est aliquid corporale, oportet quod actus exhibens non sit tantum corporalis, sed etiam spiritualis. Et ita in ipsis sensibilibus, et corporalibus invenitur exhibitio activa, seu actus exhibens,

et invenitur exhibitio passiva, seu res exhibitiva. Et hac ratione invenitur ibi distinctio inter materiam, et actus : materia in quantum est aliquid exhibitum; actus autem, in quantum est exhibitio habens pro objecto ipsam materiam exhibitam, quæ cedit in cultum Dei.

XIII. Ex his colligimus primo, quid intendat D. Thomas in hoc articulo quando distinguit inter actus interiores tamquam primarios et per se, et exteriores tamquam secundarios. Non enim vult dicere, quod actus interiores sint affectus exhibendi Deo cultum, et exteriores sint materia exhibitiva Deo per tales effectus. Intelligi enim non potest, quod detur aliquid corporale exhibitum passive, nisi detur exhibitio corporalis activa, et consequenter actus corporalis, qui non sit materia. Sed sensus D. Thomæ est, quod aliqui sunt actus interiores, qui sunt spirituales, et quantum ad exhibitionem activam, et quantum ad passivam, id est, in quibus, et res exhibitiva in obsequium Dei, et actus exhibens sunt aliquid spirituale, sicut oratio et devotio. Et isti actus dicuntur principales in religione, quia Deum, qui spiritualis est, colunt in spiritu, qui est res principalis subjecta Deo. Alii vero sunt actus exteriores, quantum ad rem exhibitam, et quantum ad exhibitionem, qua exhibent in obsequium Dei aliquid corporale, ut sacrificium, genuflexio, etc. Et isti sunt minus principales, quia per illos protestamur supremum dominium Dei actu quodam sensibili, quo manuducimur ad subjiciendum nos spiritualiter Deo, quia non solum spiritu, sed et corpore debemus subjecti ei esse.

XIV. Qui modus explicandi expressus ponitur a D. Thomæ in III, dist. IX, quæst. I, art. III, quæstiunc. I. Ipse ergo actus externus exhibens tale obsequium Deo, in quantum exhi-

bens, est actus elicitus a religione, et habet speciem moralem virtutis effective productam a religione; res autem, quæ exhibetur in cultum Dei per talem actum, verbi gratia res, quæ est sacrificata, est materia circa quam talis actus; et quia importat subjectionem corporalem dicitur esse signum spiritualis subjectionis; et sic distinguitur actus elicitus exterior a materia, et objecto, circa quod versatur. Et quando D. Thomas dicit in quæstione xx citata primæ secundæ, quod actus exterior est objectum voluntatis, et actus interioris, non loquitur de actu exteriori ut actio, et exhibitio activa est in executione, et elicentia, quin potius in hoc sensu expresse dicit actum exteriorem esse effectum voluntatis, et sequi voluntatem: sed loquitur de actu exteriori, ut includit materiam, seu objectum suum, quod mediante actu exteriori attingitur a voluntate, et actu interiori. Verbi gratia furari, et occidere non sunt objectum voluntatis solum in quantum actus sunt quoad exercitium, et elicentiam, sic enim sunt effectus voluntatis; sed ut per illos attingitur materia, et objectum furti, vel occisionis: et hunc sensum expressit ipse doctor sanctus in loco citato in tertio sententiarum, art. 1, quæstiunc. 1 ad secundum dicens: « Quod licet virtus habeat quod sit virtus ex actu interiori, tamen quod sit determinata virtus habet ex actu exteriori, quia nostra electio determinatur per actum exteriorem, qui elicitur, secundum quem attingit virtus propriam materiam, vel objectum ex quo specificatur actus, vel habitus. »

XV. Si ergo per exteriorem actum, ut dicit D. Thomas attingitur materia, et objectum specificans, ipse actus exterior non est materia, et objectum interioris, in quantum actio est in exercitio, sed ut includit

objectum, et materiam suam conformem, vel difformem rationi, a quo specificatur actus. Et ideo bonitas, vel malitia ex objecto prius invenitur in actu exteriori, quam in voluntate quantum ad apprehensionem rationis quæ talem actum faciendum proponit voluntati in eliciendo actum, et exequendo. Actus exterior, verbi gratia furti accipit suam speciem a voluntate effective; objective vero a suo objecto, vel materia, ut difformi, vel conformi rationi. Similiter ergo actus exterior religionis effective, et elicitive habet speciem suam a religione interiori; objective vero a materia debita, et oblata in cultum Dei. Ex quo fit, quod multi ex illis affectibus interioris numerati a Suarez ut propositum, desiderium, et amor colendi Deum, non sint perfecti actus religionis, sed inchoative, quia non sunt formalis redditio, et exhibitio cultus sive in materia corporali, sive spirituali, sed origo, et inchoatio reddendi.

XVI. Colligitur secundo contra Suarez, quomodo cultus possit esse actus elicitus a religione; cultus enim est idem quod obsequium, et ut diximus ex D. Thoma licet obsequium ut exhibitum sit materia religionis, tamen exhibitio est ejus actus: et ita cultus sumptus pro exhibitione activa est actus elicitus religionis. Dicere autem quod est imperatus, quia fit mediante actu interiori, improprium est. Licet enim actus exterior quantum ad emanationem, et efficientiam dicatur mediatus, et secundarius; quantum ad speciem tamen moralem dicitur immediate elici a virtute, ut ipse sanctus doctor dixit supra articulo primo ad primum, quia scilicet non habet aliam speciem quam illius virtutis. Ut ergo actus sit imperatus non sufficit esse mediatus quomodocumque, sed

quantum ad speciem; quando videlicet ab imperante solum habet ordinationem ad aliquem finem, speciem vero ab alio principio. Et ex hoc explicabis D. Thomam quando in II, dist. xxv, quæst. 1, art. II ait, quod motus corporalis est ab appetitu, ut imperat motum, et a virtute affixa corpori ut ab exequenti. Non enim negat, quin aliquando actus corporalis possit esse elicitus a voluntate quantum ad speciem moralem, quam illi præbet effective; licet non quantum ad rationem corporeitatis, et naturalitatis, quam habet; quantum ad hoc enim non elicitur immediate a voluntate. Quomodo vero dividantur actus interiores, et exteriores religionis, dicemus in initio sequentis quæstionis, et similiter quomodo in aliqua virtute distinguantur actus et effectus, qui non sunt actus, dicemus in articulo quarto sequentis quæstionis.

ARTICULUS VIII.

Utrum religio sit idem sanctitati?

I. Proponit S. Thomas hunc articulum occasione doctrinæ traditæ supra, quæst. LXXX, art. 1; ibi enim in quarto argumento numerando partes principales justitiæ, quas ponit Andronicus, ponit inter illas eusebiam, et sanctitatem, cui argumento satisfaciens D. Thomas et admittens enumerationem positam ab illo auctore, inquit, quod: « Eusebia dicitur quasi bonus cultus; unde est idem quod religio. Et ad idem reducitur sanctitas, ut postea dicitur, » addit sanctus doctor. Quod ergo ibi promisit agere de sanctitate hic adimplet, quia non loquitur de sanctitate supernaturali, quæ fit per infusionem gratiæ, sed de sancti-

tate, quæ est virtus observandi ea, quæ sunt justa apud Deum; de hac enim loquebatur Andronicus, qui supernaturalem non agnovit. Et in ipsis supernaturalibus aliud est sanctitas gratiæ, aliud sanctitas cultus supernaturalis pertinens ad religionem infusam sicut sanctitas cultus naturalis pertinet ad acquisitam. De sanctitate ergo quoad observantiam divini cultus, et de qua loquebatur Andronicus præsens articulus procedit.

II. Ex articulo elicio quatuor conclusiones. Prima: Sanctitas ex etymologia nominis duo importat, scilicet munditiam, et firmitatem. Secunda conclusio: Sanctitas in homine dicitur per quam mens hominis seipsam, et suos actus applicat Deo. Tertia conclusio: Sanctitas non differt a religione secundum essentiam; sed solum ratione. Quarta in solutione ad primum: Sanctitas secundum essentiam est virtus specialis, et secundum imperium generalis ad omnes actus virtutum. Principalem conclusionem, quæ est tertia probat S. Thomas. Primo in argumento Sed contra, ex illo Luc. 1: *Serviamus illi in sanctitate, et justitia.* Sed servire Deo pertinet ad religionem, ut dictum est supra ad primum ad tertium, ergo religio est idem sanctitati. Sed in probatione statim se offert palmarius defectus. Nam pari modo posset inferre S. Thomas in consequenti: Ergo religio est idem justitiæ, nam in illa auctoritate utrumque dicitur: *Serviamus illi in sanctitate, et justitia:* ergo si ex hoc licet inferre quod religio est idem sanctitati, licebit etiam inferre, quod est idem justitiæ. Deinde, quia servire Deo in sanctitate, et justitia potest intelligi quod serviamus illi in sanctitate tamquam materia cultus, vel tamquam dispositio, qua disponitur animus ad bene serviendum